

DİCLE İLAHİYAT DERGİSİ

Dicle Theology Journal

Kuruluşu: 2000 e-ISSN: 2667-6273 Yayıncı: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 28 • Sayı | Issue 1 | Haziran/June 2025

Kadınları Mescidlerden Men Etmeyin' Rivayetinin Sened ve Metin Açısından Tahlili - Sahihayn Özelinde*

Analysis of the Narration 'Do Not Prevent Women from Mosques' in Terms of Sentences and Text -Special to Sahihayn-

Tahsin KAZAN

Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı, Malatya-Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Inonu University, Faculty of Theology,
Department of Basic Islamic Sciences, Department of Hadith,
Malatya-Türkiye
tkazan12@hotmail.com
<https://ror.org/04asck240>
<https://orcid.org/0000-0002-7675-9000>

Hatice Kübra KARACA

Öğretmen, Mili Eğitim Bakanlığı, Malatya-Türkiye
Teacher, Ministry of National Education, Malatya-Türkiye
haticekubrakrc@gmail.com
<https://ror.org/00jga9g46>
<https://orcid.org/0000-0001-8559-3754>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type

İnceleme Makalesi | Review Article

Geliş Tarihi | Received:28/11/2024 • Kabul Tarihi | Accepted: 29/05/2025 •Yayın Tarihi | Published: 30/06/2025

Atf | Cite As

Kazan, Tahsin-Karaca, Hatice Kübra. “Kadınları Mescidlerden Men Etmeyin’ Rivayetinin Sened ve Metin Açısından Tahlili -Sahihayn Özelinde-”. *Dicle İlahiyat Dergisi* 28/1 (Haziran 2025), 156-176. <https://doi.org/10.58852/dicd.1592742>

Author Contributions: %50-%50

Ethical Statement: It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been.

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.

Ethics Committee Approval: The study subject does not require ethics committee permission.

Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the study was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Yazar Katkıları: %50-%50

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma konusu etik kurul iznini gerektirmemektedir.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır.

* Bu makale 6 Haziran 2023 tarihinde sunduğumuz “Lâ Temneü İmâallahi Mesâcidallah” Rivayetinin Sened ve Metin Açısından Tahlili – Sahihayn Özelinde başlıklı seminerin yeniden gözden geçirilmiş halidir.

This article is a revised version of the seminar titled Analysis of the Narration “Lâ Temneü İmâallahi Masâjidallah” in Terms of Sened and Text – Specific to Sahihayn, which we presented on June 6, 2023.

Kadınları Mescidlerden Men Etmeyin” Rivayetinin Sened ve Metin Açısından Tahlili -Sahîhayn Özelinde-

Öz

Kur'an, insanların bir erkek ve diğiden yaratıldığını, onların da özü itibarıyla topraktan var edildiğini beyan etmektedir. İslam'a göre ilk insan Hz. Âdem'dir. Eşi Havva ise erkek-kadın tüm insanların annesidir. İslam meseleye kadın-erkek ayrımı veya eşitliği üzerinden değil bilakis değerler üzerinden bakmayı önermektedir. Kadın, kadın olduğundan erkek de erkekliğinden dolayı bir meziyete sahip değildir. Kur'an ve hadislerde üstünlük, takva ölçüsüne bağlanmıştır. Cinsiyet üzerinden yapılan okumalar yanlı ve yanlış neticeler doğurabilir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) risâlet ile görevlendirildiği câhiliye toplumunda kadınlara herhangi bir değer verilmediği bilinmektedir. Öyle ki onun kadınlarla alakalı icra ettiği kimi uygulamalar zaman zaman sahâbe-i kiram arasında bile tepki ile karşılanmıştır. Ancak Allah Resûlü, kınayıcının kınamasından çekinmeden dini olduğu gibi topluma tebliğ etmiştir. İslâm cihetinden kadınların dini ve sosyal hayattaki konumlarını irdelemek bakımından “*Kadınları mescidlerden men etmeyin*” hadisi seçici bir örnek olarak ele alınmıştır. Camiler Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde sosyal hayat açısından önemli bir işleve sahipti. Allah Rasûlü, başta eşleri olmak üzere kadınları namaz vakitleri olmak üzere önemli konuları istişare etmek için mescidlere davet etmiş onlar da Hz. Peygamber'in davetine icabet eder; namazı cemaatle kılmak için yoğun ilgi gösterirlerdi. Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in kadınların mescidlere girmelerinin menedilmemesine dair tavrı, لا تمنعوا إماء الله مساجد الله hadisinin farklı tarifleri özelinde sened ve metin yönüyle tahlil edilmiştir. Ayrıca şarihlerin hadisi nasıl yorumladıkları ve fitne olgusuna nasıl yaklaştıkları da ele alınmıştır. Bu makalede Ehl-i sünnet nezdinde en sahîh hadis kaynaklar olarak kabul edilen *Sahîhayn* ile çalışma sınırlandırılmıştır. Ayrıca metin tenkidi de yapılmak suretiyle rivayetler arasında bütünlük veya ortak noktalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sened, Metin, Kadın, Cami.

Analysis of the Narration “Do Not Prevent Women from Mosques” in Terms of Isnad and Text -Special to Sahîhayn-

Abstract

The Qur'an declares that human beings were created from a male and a female and that they were originally created from the earth. According to Islam, the first human being was Adam. His wife Eve is the mother of all human beings, male and female. Islam proposes to look at the issue not on the basis of the distinction or sameness of men and women, but on the basis of values. A woman is not superior because she is a woman and a man is not superior because he is a man. Indeed, in the Qur'an and hadiths, superiority is based on piety. Readings based on gender are biased and wrong. It is known that women were not valued in the society in which the Prophet (pbuh) was appointed as a messenger. So much so that some of his practices regarding women were sometimes met with reaction even among the Companions. However, the Messenger of Allah, without fearing the condemnation of the condemner, conveyed the truth to the society as it is. In this study, the hadith “Do not ban women from the mosques” is taken as a selective example in order to examine the position of women in religious and social life in terms of Islam. Mosques had an important function in terms of social life during the Prophet's lifetime. The Messenger of Allah would invite women, especially his wives, to the mosques on every occasion, and they would respond to the Prophet's invitation and show great interest in praying in congregation. The Prophet's stance on not prohibiting women from entering the masjids has been analyzed in terms of the different tariqahs of the hadith لا تمنعوا إماء الله مساجد الله in terms of its isnad and text. In order not to overburden the volume of the article, the study was limited to the *Sahîhayn*, which is accepted as the most authentic hadith sources by the Ahl al-Sunnah. In addition, textual criticism was also carried out to emphasize the unity or commonalities between the narrations.

Keywords: Hadith, Women, Mosque, Senad, Text.

Giriş

Risâletin doğduğu coğrafyada kız çocuklarının diri diri gömülmesi ve kızların dünyayı gelmeleri cahiliye döneminde yaşayan bazı insanların yüzlerinin kararmasına neden olması, İslâm'ın doğduğu ortamı bu tikel örnek üzerinde bile tasavvur etme imkânını vermektedir. Kadınların sosyal hayatın dışına itilmesi ve ikinci sınıf insan muamelesi görmeleri, cahiliye dönemi ile sınırlandırmak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Modern dünyada medeniyetin beşiği addedilen Avrupa'da da durum kadınlar açısından çok da farklı değildir. Zira 18. yüzyıla kadar kadının ruhu ve insan oluşu tartışmalara konu olmuştur. Nitekim cinsiyet ayrımcılığı, tarihten günümüze kadar süregelen bir sorun olarak hayatiyetini devam ettirmektedir.

İslâm'ın inşa ettiği medeniyette insanlar insan merkezli bir anlayışla değerlendirilmektedir. Zira Kur'an, insanı cinsiyet ayrımı yapmadan eşref-i mahlûkat olarak görmekte kadın ve erkeğe eşit sorumluluk yüklemektedir. Buradan hareketle İslâm'ın, her varlığa hak ettiği değeri verdiğini ancak teoride var olan bu anlayış pratik hayatta her zaman aynı karşılığı bulmadığını belirtmek durumundayız. Zira İslâm'ın kadına verdiği değer, asr-ı saadetten sonra zamanla zayıflamıştır. Dinimizde kadının değerini ortaya koyan tavsiyelere rağmen kadın karşıtı anlayış, fitne kaygısı ile kadınları sosyal hayatın merkezinde bulunan camilerden adeta uzak tutmuştur.

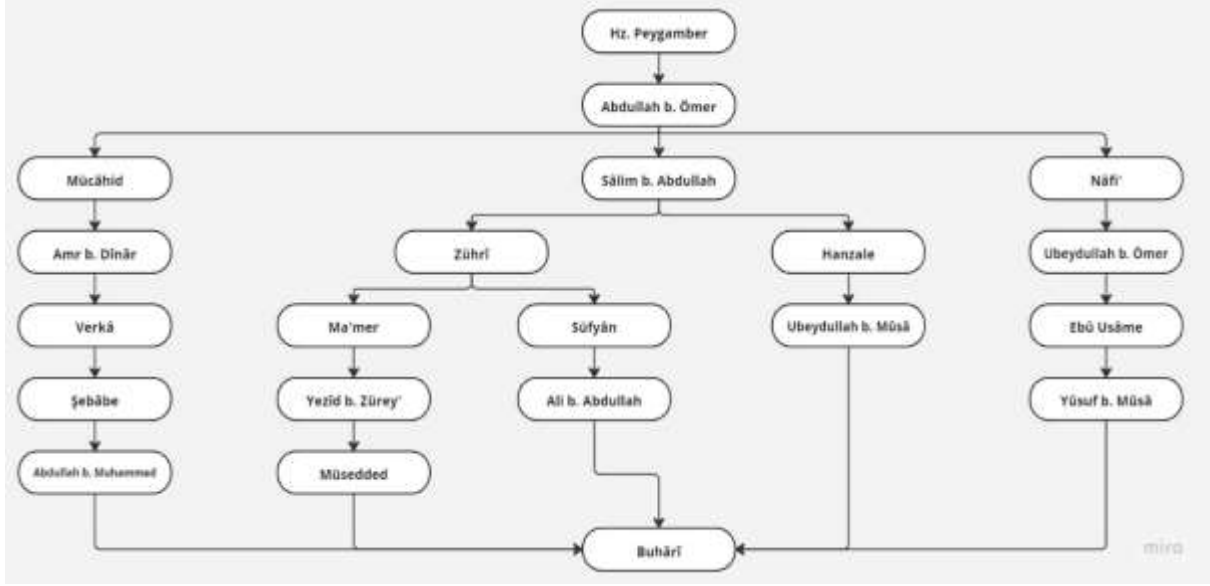
Allah, kadın ile erkeği fitratları gereği farklı özelliklere sahip yaratmış ancak insan olma ve mükellefiyet bakımından müsavi kabul etmiştir. İslâm, kadınların fitratlarını göz önünde bulundurmuş, hiçbir zaman fitratlarına aykırı bir yük yüklememiştir. Nitekim cuma namazı ve savaşa katılma gibi teklifleri onlara farz kılmamış, fakat istemeleri halinde de onlara mâni olmamıştır. Nitekim İslâm'ın bidayetinde sosyal hayatta aktif olan kadınlar, vakit, cuma ve bayram namazlarına katılmış, bu günlerde verilen hutbeyi dinlemişler ve bu şekilde ilmî mevzularda geri kalmamışlardır.

Zamanla birtakım kaygılarla kadınların camilerle olan irtibatı adeta koparılmış, Hz. Peygamber'in "*Kadınları mescidlerden men etmeyin*" emri adeta göz ardı edilmiştir. Oysaki toplumun yarısını oluşturan ve yetiştiren kadınların ilimden, irfandan, dinî ve sosyal hayattan uzak bırakılması, İslâm toplumunda ulvî değerlerin zayıflamasına, güzel hasletlerin azalmasına hatta ortadan kalkmasına sebebiyet vermiştir. İnşâ edilmek istenen toplumla vakıa arasındaki tezdânın neden ve nereden kaynaklandığı izaha muhtaç olduğundan *لا تمنعوا إماء الله مساجد الله* hadisi ele alınmıştır. Konunun tafsilat içerisinde kayıp olmaması için mezkûr hadis, *Sahîhayn* özelinde incelenmeye tabi tutulmuş ardından metin ve muhteva tenkidi yapılmıştır. Rivâyet incelemelerine geçmeden sahabe ravinin cerh ve ta'dile tabi tutulmayacağını belirtmek istiyoruz.

1. Rivayetlerin Sened Açısından İncelenmesi

Söz konusu rivayet, Buhârî'nin (ö. 256) *Sahîh*'inde 5, Müslîm'in (ö. 261) *Sahîh*'inde 7 olmak üzere 12 yerde geçmektedir. Buhârî'deki rivayetlerin ikisi Kitâbü'l-ezân'da, ikisi Kitâbü'l-cum'a'da ve biri de Kitâbü'n-nikâh'ta geçmekte, Müslîm'deki rivayetlerin tamamı ise Kitâbu's-salât'ta aynı bâb başlığı altında peş peşe yer almaktadır. Şimdi bu rivayeti Buhârî'nin hangi bağlamda ele aldığını tespit edip akabinde isnâd analizine geçilecektir.

1.1. Buhârî'nin Sahîh'inde Yer Alan Rivayetler

Kitâbü'l-ezân
<ul style="list-style-type: none">
•Kadınların Geceleyin ve Alacakaranlıkta Mescidlere Çıkmaları Bâbı
•Kadının Mescide Çıkmak İçin Kocasından İzin İstemesi Bâbı

Kitâbü'l-cum'a
<ul style="list-style-type: none">
•Cum'a Namazında Hazır Bulunmayan Kadınların, Çocukların ve Diğerlerinin Yıkınması Gerekli mi Bâbı

Kitâbü'n-nikâh
<ul style="list-style-type: none">
•Kadının Kocasından Mescide ve Başka Bir Yere Gitmek Hususunda İzin İstemesi Bâbı

Buhârî'nin, Kitâbü'l-ezân'da iki farklı bâbta yer verdiği bu hadisin bâbla ilişkisine bakıldığında geceleyin/karanlıkta mescide gitmenin vaktine işaret olarak almak mümkündür. Bu da Buhârî'nin yasağı gece ile sınırlandırdığını düşündürmektedir. İkinci babta ise, kadın, ibadet gibi temel hususlarda bile eşinden izin almasını bu durumun evlilik gibi kutsal yuvanın devamı için elzem olduğunun mesajı olarak da okunabilir. Yine Buhârî, Kitâbü'l-cum'a'da da başlıkta verdiği mesajla kadın ve erkeğin ilim ve irfanın öğretildiği ortamlara katılmalarını, iştirak edemedikleri zamanda ise en azından yıkanmalarının gerekli olup olmadığı hususunda düşünmeye davet etmektedir. Ayrıca Buhârî, Kitâbü'n-nikâh'ta bu hadisi zikretmekle evlilikte istişare ve izin almanın önemine işaret etmek istemiş olabilir.

1.1.1. Birinci Rivayet

Ubeydullah b. Mûsâ → Hanzale b. Ebî Süfyân → Sâlim b. Abdullah → Abdullah b. Ömer.

Hz. Peygamber; "Kadınlarınız sizden geceleyin mescide gitmek için izin istediklerinde kendilerine izin veriniz" buyurmuştur.¹

Hadisin senedinde yer alan Ubeydullah b. Mûsâ (ö. 213); "sika", "sadûk" kıraatte iyi bir âlim olarak vasıflanmaktadır. Ubeydullah, teşeyyu² ile itham edilmişse de böylesi bir töhmetin onun adaletine gölge düşürmediği ifade edilmiştir.³ Hanzale b. Ebî Süfyân (ö. 151) hakkında âlimler "sika" ve "sika sika" değerlendirmesinde bulunmuşlardır.⁴ Sâlim b. Abdullah b. Ömer'in (ö. 106) "sika" olduğu, çokça hadis rivayet ettiği ve onun tarîki ile senedde âli isnada ulaşıldığı belirtilmektedir.⁵

1.1.2. İkinci Rivayet

Müsedded → Yezîd b. Zürey' → Ma'mer → Zührî → Sâlim b. Abdullah⁶ → Abdullah b. Ömer.

Hz. Peygamber: "Herhangi birinizin karısı (mescide gitmek için) izin istediğinde sakın kadını men etmesin" buyurmuştur.⁷

Senedde yer alan ravilerden Müsedded b. Müserhed (ö. 228), hadis rivayetinde hüccet kabul edilmektedir. Münekkidler tarafından "sadûk" olduğuna hükmedilmiştir.⁸

Râvi Yezîd b. Zürey' el-Ayşî'nin (ö. 182) "esbet" kabul edildiği nakledilmektedir. Ahmed b. Hanbel (ö. 141) ve oğlu Abdullah (ö. 290) başta olmak üzere cerh ve ta'dîl âlimlerinin mezkûr râvi hakkındaki değerlendirmeleri müspettir. Öyle ki Ahmed b. Hanbel; Yezîd b. Zürey'in Saîd b. Ebî Arûbe'den (ö. 156) yapmış olduğu rivayetleri başkasından dinleme ihtiyacının olmayacağını beyan etmektedir.⁹ Ma'mer b. Râşid (ö. 153) hakkında âlimler, zamanının en iyi hadis âlimi olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰ Muhammed b. Müslim ez-Zührî (ö. 124), hadis ilminde meşhur olup önemli bir muhaddistir. Sika olduğu hususunda âlimler arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.¹¹

1.1.3. Üçüncü Rivayet

Abdullah b. Muhammed → Şebâbe → Verkâ → Amr b. Dînâr → Mücâhid → Abdullah b. Ömer.

---

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Ezân", 162.

² **Teşeyyu'**: Şîa'nın görüşlerini benimsemek. Emin Âşıkutlu, "Teşeyyu'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/564.

³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985), 9/553-555.

⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-Zehabî, *Tarihu'l-İslâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf (Beyrut: Daru'l-Ğarbi İslami, 2013), 4/43.

⁵ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Asâkir, *Târihu Medîneti Dımaşk*, thk. Amr b. Ğurame el-Umeri (Dımaşk: Dâru'l-Fikrî, 1995), 20/48-51.

⁶ "Bk. 5 numaralı dipnot"

⁷ Buhârî, "Ezan", 166.

⁸ Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/591-592.

⁹ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, thk. Beşşar Avvad Maruf Maruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1980), 32/128.

¹⁰ Ebü's-Sehl Muhammed b. Abdurrahman el-Magravî, *Mevsûatu mevâkıf selef fi'l-akîdeti ve'l-menheci ve't-terbiye* (Kahire: el-Mektebetu'l-İslamiyye, ts.), 2/396.

¹¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becavî (Beyrut: Dâru'l-Maârif, 1963), 4/40.

Hız. Peygamber: "Kadınlara geceleyin mescide gitmelerine izin veriniz" buyurmuştur.¹²

Senedde yer alan râvilerden Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî (ö. (231) "sadûk" ve "imam"¹³ olarak nitelendirilmektedir.¹⁴ Şebâbe b. Sevvâr b. Amr (ö. 205), hadis ilminde "hâfız",¹⁵ "hüccet"¹⁶ ve "sika" kabul edilmektedir. Şebâbe'nin büyük bir imam olduğu hususunda ihtilaf olmamakla birlikte iman ve amel ilişkisine dair görüşlerinden dolayı mürcieden olmakla itham edilmiştir. Ancak Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264) bu kişinin görüşünden rücu ettiğine dair bir değerlendirmede bulunmaktadır.¹⁷

Verkâ b. Ömer b. Küleyb el-Yeşkurî (ö. 160), "sika" ve "hâfız" olarak nitelendirilmekte, ibadete olan düşkünlüğü ile bilinmektedir.¹⁸ Döneminde hadis alanında "imam" derecesine ulaştığı ifade edilmiştir.¹⁹

Amr b. Dînâr el-Basrî (ö. 126); Atâ b. Ebî Rebâh'tan (ö. 114) sonra Mekke'de fetvasına güvenilen ve Ali b. el-Medîni'nin (ö. 234) muhaddislerden eser veren ilk 6 kişiden biri olarak kabul ettiği Amr için âlimler, "sika" olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.²⁰ Mücâhid b. Cebr el-Mekkî (ö. 104); kurrâ olup müfessirlerin hocası kabul edilmektedir. Yahyâ b. Maîn, Mücâhid'in "sika" olduğunu söylemiştir.²¹

1.1.4. Dördüncü Rivayet

Yûsuf b. Mûsâ → Ebû Usâme → Ubeydullah b. Ömer → Nâfi' → Abdullah b. Ömer.

Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Ömer'in (ö. 634) bir zevcesi vardı ki, sabah ve yatsı namazlarını her gün mescitte cemâatle kılardı. O kadına: Ömer'in bunu istemediğini ve kıskandığını bildiği halde niye mescide çıktığı soruldu. Kadın: Beni nehyetmesinden Ömer'i men' eden şey nedir? dedi. Soran zât da "Allah'ın kadın kullarını, Allah'ın mescidlerinden men' etmeyiniz" hadisini nakletti.²²

Yahyâ b. Maîn, senedde yer alan Yûsuf b. Mûsâ el-Kûfi'den (ö. 253) hadis kitabesinde bulunmuş, Nesâî (ö. 303) ise onu "lâ be'se bihî"²³ şeklinde değerlendirmiştir.²⁴

Ebû Usâme Hammâd b. Usâme (ö. 201) tedlîste bulunmasına rağmen "sika" râvilerden sayılmaktadır.²⁵

---

¹² Buhârî, "Cuma", 12.

¹³ **İmam:** Hadis ilminde bilgisine itibar edilen geniş bilgi sahibi olan muhaddis. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 161.

¹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/658-659.

¹⁵ **Hâfız:** Çok miktarda hadisi ezberlemiş olan, hadislerin râvileri ve metinleri hakkında tafsilatlı bilgi sahibi olan zat. Zişan Türcan, *Gelişimi İtibarıyla Temel Hadis Terimleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 282.

¹⁶ **Hüccet:** Naklettiği hadis delil sayılacak derecede sağlam olan râvi. Türcan, *Gelişimi İtibarıyla Temel Hadis Terimleri*, 283.

¹⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/513-514.

¹⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/419-420.

¹⁹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikrî, 1984), 11/101.

²⁰ Mustafa Uzunpostalcı, "Amr b. Dînâr", *Temel İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991), 3/83.

²¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 3/451-453.

²² Buhârî, "Cuma", 12.

²³ **Lâ be'se bihî:** Bu lafızla nitelendirilmiş râvinin naklettiği hadis, başka bir senedin olup olmadığını araştırmak ve değerlendirmek için (i'tibâr) almır. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 159; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 195-196.

²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/221-222.

²⁵ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/588.

Ubeydullah b. Ömer b. Hafs'ın (ö. 149) "sika" olduğu nakledilir. Yahyâ b. Maîn; Ubeydullah, Kâsım ve Hz. Âişe'nin bulunduğu senedin inci gerdanlığa benzediğini ifade etmektedir.²⁶

Ebû Abdullah Nâfi' el-Kureşî (ö. 149)'dir. Medine'nin âlimi ve aynı zamanda müftüsü olarak kabul edilmektedir. Sika olduğu hususunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Öyle ki Buhârî'ye göre en sahîh isnad (esahhu'l-esânîd) Mâlik - Nâfi' - İbn Ömer şeklinde olmaktadır.²⁷

1.1.5. Beşinci Rivayet

Ali b. Abdullah → Süfyân → Zührî → Sâlim b. Abdullah → Abdullah b. Ömer.

Hiz. Peygamber: "Herhangi birinizin zevcesi mescide çıkmaya izin istediğinde, sakın o kadını men etmeyin!" buyurmuştur.²⁸

Seneddeki râvilerden Ali b. Abdullah daha çok Ali b. el-Medîni olarak bilinmektedir. Hadis ilminde "emîrû'l-mü'minîn" künyesiyle maruf bir muhaddisidir. Ebû Hâtim er-Râzî'ye göre İbnü'l-Medîni, 'ilel hadislerinin tanınmasında "hüccet"tir. Sikalığı tartışmaların dışındadır. Zira cerh ve ta'dîl ilminde söz söyleyen hiçbir âlim onu cerh etmemiştir.²⁹

Haberin bir diğer ravisi olan Süfyân b. Uyeyne'nin (ö. 198) tıpkı Ali b. Medîni'de olduğu gibi hakkındaki değerlendirmeler müspettir.³⁰

---

²⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/304-305.

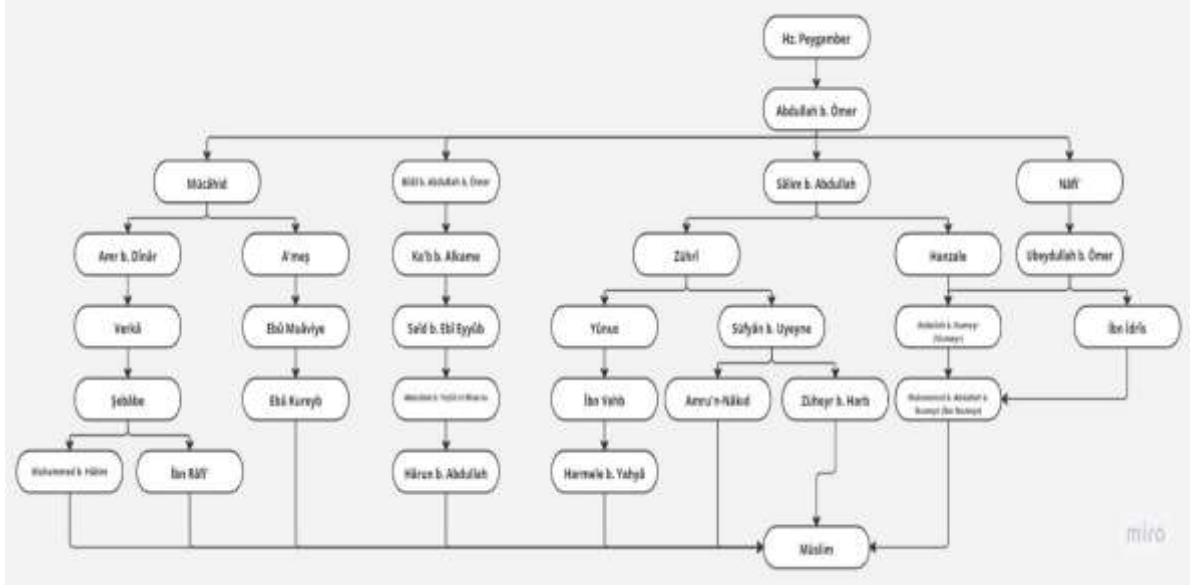
²⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/96-97.

²⁸ Buhârî, "Nikâh", 117.

²⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/41-54.

³⁰ Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Buhârî el-Kelâbâzî, *el-Hidâye ve'l-İrşâd fî ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd ellezîne ahrece lehümü'l-Buhârî fî Câmi'ih*, thk. Abdullah el-Leysî (Beyrut: Daru'l-Maarif, 1986), 1/331.

1.2. Müslim'in Sahîh'inde Yer Alan Rivayetler

Müslim'deki rivayetlerin tamamı Kitâbü's-salât'ta "Bir Fitne Olmadığı Takdirde Kadınların Mescidlere Çıkmaları Fakat Koku Sürünmüş Olarak Çıkmamaları bâbı"nda peş peşe yer almaktadır. Bilindiği üzere İmam Müslim bab başlıklarını kendisi oluşturmamış, başlıklandırma Nevevî (ö. 676) tarafından Sahîh-i Müslim'e yazdığı şerhte gerçekleştirilmiştir.³¹ Onun bu rivayetleri Kitâbü's-salat'ın "bir fitne olmadığı takdirde kadınların mescidlere çıkmaları fakat koku sürünmüş olarak çıkmamaları" başlığında vermesi dikkat çekicidir. Zira başlıkta koku gibi erkeklerin nazarını celb edecek hususlardan kaçınmaları gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Bu ise Buhârî'de olduğu gibi Nevevî tarafından

³¹ Murat Mirzaoğlu, Sahîh-i Müslim'de Tevîb (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 231-234.

Müslim'de bâb başlıkları oluşturulurken de dönemin tartışmalarından uzak kalınmadığını göstermektedir.

1.2.1. Birinci Rivayet

Amru'n-Nâkıd → Süfyân b. Uyeyne → Zührî → Sâlim b. Abdullah → Abdullah b. Ömer ∞ Züheyr b. Harb → Süfyân b. Uyeyne → Zührî → Sâlim b. Abdullah → Abdullah b. Ömer.

Hz. Peygamber: "İçinizden birinin hanımı mescide gitmek için izin isterse sakın onu men etmesin." diye buyurdu.³²

Hadisin râvilerinden Amr en-Nâkıd (ö. 202), "sadûk", "sika" ve "emin" olarak vasıflandırılmıştır.³³

Züheyr b. Harb b. Şeddâd (ö. 234), âlimler tarafından "sika" ve "sadûk" olarak tevsik edilmektedir. Ya'kûb b. Şeybe'ye göre ise o İbn Ebî Şeybe'den daha sebtir.³⁴

1.2.2. İkinci Rivayet

Harmele b. Yahyâ → İbn Vehb → Yûnus → İbn Şihâb → Sâlim b. Abdullah → Abdullah b. Ömer.

Resûlullah: "Mescide gitmek için sizden izin istedikleri zaman kadınlarınızı mescidlerden men etmeyiniz." buyurmuştur.

Sâlim b. Abdullah (ö. 106) naklediyor: "Bilâl b. Abdullah b. Ömer şöyle dedi: 'Vallahi biz kadınları muhakkak men ederiz.' Bunun üzerine Abdullah ona döndü ve çok kötü bir şekilde sövdü ki, onun böyle sövdüğünü kendisinden hiç işitmemiştim. Sonra şunları söyledi: 'Ben sana Resûlullah'tan haber veriyorum, sen ise "Vallahi biz onları muhakkak men ederiz diyorsun".'³⁵

Harmele b. Yahyâ (ö. 243), İbn Vehb'in rivayetlerini en iyi bilen kişidir. Her ne kadar hakkında birtakım olumsuz şeyler söylenmişse de yine de "sika" kabul edilmektedir.³⁶

İbn Vehb (ö. 197) genel anlamda zayıf kabul edildiğinden muhaddisler ondan hadis almaktan imtina etmişlerdir. Nitekim İmam Müslim'in kendisinden hadis alması da sika olduğundan değil bilakis hadisi ile ihticac etme amacıyladır.³⁷ İbnü'l-Mübârek (ö. 181), hadisin ravisi olan Yunus b. Yezîd b. Ebi'n-Nicâd (ö. 159/160) hakkında onun eserini "sahîh" eser olarak değerlendirmektedir. Her ne kadar Veki' b. Cerrâh (ö. 197) onu "seyyiü'l-hıfz"³⁸ olmakla itham etmişse de Ahmed b. Hanbel gibi hadis münekkitleri onun hakkında müsbet değerlendirmelerde bulunmuşlardır.³⁹

1.2.3. Üçüncü Rivayet

Muhammed b. Abdullah b. Numeyr → Abdullah b. Numeyr → Ubeydullah → Nâfi' → Abdullah b. Ömer ∞ Muhammed b. Abdullah b. Numeyr → İbn İdrîs → Ubeydullah → Nâfi' → Abdullah b. Ömer.

---

³² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Salât", 30.

³³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/148.

³⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, 5/822-823.

³⁵ Müslim, "Salât", 30.

³⁶ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 1/472-473.

³⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 9/223-234.

³⁸ **Seyyiü'l-hıfz**: Hafızasındaki zayıflık sebebiyle hataları, doğrularından az olmayan râvi. Türcan, *Gelişimi İtibarıyla Temel Hadis Terimleri*, 114.

³⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/297-299.

Resûlullah: “Allah’ın kulları olan kadınları Allah’ın mescidlerinden men etmeyiniz.” buyurdu.⁴⁰

Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Abdullah b. Numeyr’i (ö. 234) “Irak’ın incisi” olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Yahyâ b. Maîn’in, Kûfeli hadisçiler hakkında sergilediği olumsuz tutumdan onu istisna etmiştir.⁴¹

Yahyâ b. Maîn, Ebû Hişâm künyesi ile bilinen Abdullah b. Numeyr’in (ö. 234) “sika” olduğuna hükmetmiştir. Ebû Hâtim (ö. 277) ise bu zatın istikamet sahibi olduğunu ifade etmiştir.⁴² Bişr b. Hâris, Abdullah b. İdrîs b. Yezîd (ö. 192) hakkında “Abdullah b. İdrîs dışında Fırat’ın suyunu içip de sağlam kalan yoktur” demektedir. Âbid ve faziletli bir zat olup Hicaz ekolünü benimsediği anlaşılmaktadır.⁴³ İsnattaki son ravi olan Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer (ö. 141) “sika” kabul edilmektedir.⁴⁴

1.2.4. Dördüncü Rivayet

İbn Numeyr → Numeyr → Hanzale → Sâlim → İbn Ömer.

Resûlullah: “Kadınlarınız sizden mescidlere izin istediklerinde kendilerine izin veriniz” buyurmuştur.⁴⁵

1.2.5. Beşinci Rivayet

Ebû Kureyb → Ebû Muâviye → A‘meş → Mücâhid → İbn Ömer.

Resûlullah, “Kadınları geceleyin mescidlere çıkmaktan men etmeyiniz.” buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer’in bir oğlu: “Onları bırakmayız. Onlar çıkarlar da bunu (kocalarına karşı) bir aldatma edinirler” dedi. İbn Ömer bu sözden dolayı oğlunu azarladı ve “Ben Resûlullah buyurdu diyorum, sen ise onları bırakmayız diyorsun!” dedi.⁴⁶

Ebû Kureyb Muhammed b. El-Alâî (ö. 248), hadis hâfızı ve muhaddislerin şeyhi kabul edilir. Ahmed b. Hanbel, ‘Mihne hadisesi’ne karışanlardan hadis almış olsaydım Ebû Ma‘mer ve Ebû Kureyb’den alırdım” demiştir. Muhammed b. Abdullah b. Numeyr’in mezkûr râvi hakkındaki değerlendirmesi şu şekildedir: “Irak’ta Ebû Kureyb’ten daha fazla hadis rivayet eden, rivayetleri ondan daha iyi bilen kimse yoktur.” Nesâî ve başka hadis münekkitleri de bu raviyi tevsik etmişlerdir.⁴⁷

Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim’in (ö. 195), Ubeydullah’tan münker rivayetler aldığı ifade edilmektedir. Nesâî “sika” olduğunu belirtmektedir. Iclî (ö. 261) ise Kûfeli bu râvinin “sika” olmakla birlikte Mürcie’nin görüşlerini savunduğunu iddia etmektedir.⁴⁸ Ahmed b. Ebî Tâhir (ö. 280) de bu zatın tedlis ettiğini iddia etmiştir.⁴⁹ Ebû Muâviye’nin her ne kadar Nesâî ve Iclî “sika” olduğunu belirtmiş olsa da tedlis yaptığı, Ubeydullah’tan münker rivayetler aldığı ve mürcienin görüşlerini savunduğu da nakledilmiş, bu sebeple âlimler tarafından zayıf bir râvi olarak telakki edilmiştir. Bu da Müslim’de geçen

---

⁴⁰Müslim, “Salât”, 30.

⁴¹ Seyyid en-Nûrî Ebu’l-Muâ’tî, *Mevsuatu akvâl’il-İmam Ahmed*, thk. Ahmed Abdurrezzâk (Alemlü’l-Kütüb, 1997), 3/282.

⁴² Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, 16/226-228.

⁴³ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 9/42-43.

⁴⁴ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, 3/95.

⁴⁵Müslim, “Salât”, 30.

⁴⁶Müslim, “Salât”, 30.

⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 11/394-395.

⁴⁸ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 9/74-76.

⁴⁹ Ebû’l-Vefâ Sıbtu Burhânüddin İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl et-Trâblusî el-Halebî İbnü’l-Âcemî, *et-Tebyîn li-esmâ’i’l-müdellesîn*, thk. Yahya Şefik Hasan (Beyrut: Daru’l-Kitabi’l-İlmiyye, 1986), 50.

bu rivayetin sıhhatine gölge düşürmektedir. Fakat Müslim'in bu rivayeti mütâbaat için aldığı bilinmektedir.

Süleymân b. Mihrân el-A'meş (ö. 147) hakkında Buhârî, Ali b. Medîni'ye dayandırarak 1300 tane hadisinin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ali b. Medîni'nin hadisleri muhafaza edenler arasında 6 kişinin arasında A'meş'e yer vermesi hadis ilmindeki önemini ortaya koymaktadır.⁵⁰

1.2.6. Altıncı Rivayet

Muhammed b. Hâtım → Şebâbe → Verkâ → Amr → Mücâhid → İbn Ömer ∞ İbn Râfi' → Şebâbe → Verkâ → Amr → Mücâhid → İbn Ömer.

İbn Ömer: "Resûlullah 'Mescidlere gitmeleri için geceleyin kadınlara izin verin' buyurdu" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer'in Vâkîd adındaki oğlu: "O takdirde kadınlar bunu bir aldatma (vasıtası) edinirler" diye karşılık verdi. İbn Ömer hemen onun göğsüne vurdu ve: Ben sana Resûlullah'tan tahdîs ediyorum sen ise, hayır diyorsun" dedi.⁵¹

Ebû Abdillâh Muhammed b. Hâtım (ö. 235) "sika" kabul edilmektedir.⁵²

Buhârî, Muhammed b. Râfi' b. Ebî Zeyd (ö. 245) için "onun Allah'ın seçkin kullarından biri olduğunu", Nesâî ise "sika" ve "güvenilir" olduğunu ifade etmişlerdir. Ebû Zür'a er-Râzî, "sadûk" olduğuna hükmetmiştir.⁵³

1.2.7. Yedinci Rivayet

Hârûn b. Abdullah → Abdullah b. Yezîd el-Mukrî → Saîd b. Ebî Eyyûb → Ka'b b. Alkame → Bilâl b. Abdullah b. Ömer → Abdullah b. Ömer.

Bilâl, bu haberi babasından rivâyet etmiştir. Babası Abdullah: "Resûlullah, 'Sizlerden izin istedikleri zaman, kadınları mescidlerdeki paylarından men etmeyiniz' buyurdu" dedi. Buna karşılık Bilâl: "Vallahî biz onları men ederiz" deyince Abdullah: "Ben Resûlullah böyle buyurdu diyorum, Sen vallahî onları men ederiz diyorsun!" diyerek oğluna çıkıştı.⁵⁴

Hârûn b. Abdullah el-Bezzâz (ö. 243) "sika" kabul edilmektedir.⁵⁵

Abdullah b. Yezîd el-Mukrî'nin (ö. 161) "sika" ve faziletli bir âlim olduğu söylenir. Yaklaşık 70 yıl Kur'an okumakla meşgul olmuştur. 100 yaşındayken hayatını kaybetmiş olup muammeründandır.⁵⁶

---

⁵⁰ Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 76-86.

⁵¹ Müslim, "Salât", 30.

⁵² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11/450.

⁵³ Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 25/192-194.

⁵⁴ Müslim, "Salât", 30.

⁵⁵ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Tesmiyetü meşâyihî Ebî Abdurrahmân*, thk. Şerîf Hâtım b. Ârif el-Avnî (Mekke: Dâru'l-Âlem, 2002), 59.

⁵⁶ Murat Gökâl, "G.H.A. Juynboll'un İsnadda Muammerûn'un Rolüne Dair İddialarına A'meş - Ma'rûr bin Süveyd Özelinde Eleştirel Bir Yaklaşım", *Dinî Araştırmalar* 4/10 (Ağustos 2001), 19-20; Muhammed b. Ali b. Âdem el-İtyûbî, *el-Bahrü'l-muhîtu's-seccâc fî Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim b. el-Haccâc*, (Beyrut: Dâru'l-İbnü'l-Cevzî, 2005), 10/319.

Saîd b. Ebî Eyyûb el-Huzâî (ö. 143), hadis hâfızı ve fakihtir. Birçok münekkit onu tevsik etmiştir.⁵⁷ Ka'b b. Alkame et-Tennûhî (ö. 127) de “sika” olan âlimlerden kabul edilmektedir.⁵⁸

Hadis münekkitleri, Bilâl b Abdullah b. Ömer'in (üçüncü tabakadan) ve “sika” olduğuna hükmetmiştir.⁵⁹

1.3. Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Buhârî'de yer alan ilk rivayetin râvilerinden olan Ubeydullah b. Mûsâ hakkında Şîa'ya meyli olduğu hususunda bir itham bulunmaktadır. Fakat âlimlerin genel kabulü “sika” ve “sadûk” olduğu yönündedir. Bu sebeple itham, Ubeydullah'ın rivayet ettiği hadisin sıhhatine hâlel getirmemektedir.

İkinci rivayette yer alan Yezîd b. Ebî Zürey'i, İbn Maîn (ö. 233) dahil âlimler onun hakkında olumlu kanaatlerde bulunmaktadır. Bu nedenle ikinci rivayet de sahîh olarak nitelendirilebilir. Üçüncü hadisteki râvilerden olan Şebâbe ile ilgili âlimler büyük bir imam olduğunu söylemektedir. Lakin iman-amel konusundaki görüşlerinden dolayı mürciî olmakla ithâm edilmekteyse de Ebû Zür'a Şebâbe'nin bu görüşlerinden vazgeçtiğini belirtmekte ve muhaddislerin onu “sika” kabul ettiğini ifade etmektedir. Bu itibarla üçüncü rivayetin de sahîh olduğu kanaati hâsıl olmaktadır. Diğer rivayetlerin râvileri hakkında olumsuz bir görüş bulunmamaktadır. Buhârî'de geçen rivayetlerin tamamının sahîh olduğu görülmektedir.

Müslim'de yer alan ikinci rivayetin râvilerinden olan Harmele b. Yahyâ hakkında olumsuz şeyler söylenmiş olsa da genel kanaat onun sika olduğu yönündedir. Bir diğer râvi İbn Vehb zayıf olarak nitelendirilmekte, âlimler ondan hadis almayı tercih etmemektedir. Müslim ise İbn Vehb'ten delil göstermek yahut mütâbaât ve şevâhid için hadis almaktadır. Aynı rivayette geçen Yûnus hakkında Veki' b. Cerrâh, zayıf bir hâfızasının olduğunu söylese de bazı münekkidler onun hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu nedenle Müslim'de geçen ikinci rivayetin sahîh olmadığı görülmektedir. Beşinci hadiste Ebû Kureyb'in Mihne olaylarına katıldığı bilgisi bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in mihne hadiselerine karışanlardan hadis almadığı fakat almış olsaydı, Ebû Kureyb'ten alacağı ifadesi ise onu tezkiye etmektedir. Başka münekkidler de onu tevsik etmişlerdir. Bir başka râvi Ebû Muâviye'nin Ubeydullah'tan kendisinden daha sika râvilerle çeliştiği rivayetleri aldığı, Mürcien'in görüşlerini savunduğu ve Ahmed b. Ebî Tâhir tarafından savunulan işitmediği halde hadisleri rivayet ettiğine dair kanaatler Ebû Muâviye'nin çokça cerh edildiğini göstermektedir. Bu durum da beşinci rivayetin sahîh olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Fakat Müslim'in bu hadisi mütâbaât için aldığı bilinmektedir. Müslim'deki diğer rivayetlerdeki râviler hakkında olumsuz kanaat yoktur.

2. Rivayetlerin Muhteva Açısından İncelenmesi

Buhârî ve Müslim'in *es-Sahih* eserlerinde toplam 12 yerde geçen rivayetin sıhhat durumuna bakıldığında Buhârî'de geçen 5 rivayetin tamamının sahîh olduğu, Müslim'de geçen 7 rivayetten 5'inin sahîh olduğu müşahede edilmektedir. Yapılan incelemelere göre Müslim'de sahîh olmayan 2 rivayet mütâbaât için alınmıştır. İsnâd açısından durumu incelenen bu rivayetin muhtevasının da incelenmesi hadisin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için elzemdir.

---

⁵⁷ Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/22-23.

⁵⁸ Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, 3/485.

⁵⁹ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, 4/296.

2.1. “Kadınları Mescidlerden Men Etmeyin” Rivayeti Özelinde Fitne Kavramına Genel Bakış

Çoğulu fiten olan fitne, “altının ateşe atılarak öz maddesinin çürüğünden ayrılması” işlemi için kullanılan bir kelimedir.⁶⁰Ezherî ve diğerleri kelimenin dert, imtihan ve sınanma anlamlarına geldiğini ifade etmektedir.⁶¹Bu anlama uygun olarak İslâm literatüründe daha çok "sınama, maddî ve mânevî sıkıntı, üzüntü, belâ ve felâketle imtihan etme" anlamlarında kullanılmaktadır.⁶²Ayetlerde işaret edildiği üzere Allah, insanları mal ve evladiyla⁶³ denediği gibi hadislerde de kadın, aile, mal, çocuk ve komşu⁶⁴ ile de sınıdığı belirtilmektedir. Fitnenin kelime manasından hareketle ‘altının ateşe atılarak öz maddesinin çürüğünden ayrılması gibi fitne ile imtihan olan ve imtihanında muvaffak olan mümin de bu vesileyle hata ve kusurlarından arınmış olur’ demek mümkündür. Nitekim imtihan edilen kâmil insan, kemalât yolunda adım adım ilerler, kendisini yoldan çıkarabilecek olan tüm unsurlara rağmen sırât-ı müstakîm üzere devam eder.

Mükellefiyet bakımından eşit tutulan, aynı dünyada benzer imtihanlardan geçen, birbirlerine üstünlükleri yalnız takva ile olabilecek kadın ve erkek aynı toplumda yaşamaları sebebiyle birbirlerini anlamak durumundadırlar. Kadının hareket alanı ile erkeğin hareket alanını belirlemek zor olmakla birlikte temelde saygı çerçevesinde olmalıdır. Fitne gerekçesiyle kadınların tüm haklarını iptal etmek ve sosyal ilişkileri kesmek doğru değildir. Aksine vahyin belirlediği sınırlar dâhilinde düzeyli ve ihtiyatlı davranılmalı Allah’ın çizdiği hududlar dâhilinde yaşanmalıdır. Hz. Peygamber dönemine bakıldığında kadınların da erkekler gibi aynı toplumda yaşamanın bir gerekliliği olarak belli ölçülere riayet ederek sosyal hayatta aktif yer aldıkları nakledilmektedir.⁶⁵ Buna cemaate iştirak da dâhildir. Resûlullah’tan sonra sahâbenin, kadının camide namaz kılmasının caiz olmasıyla birlikte evinde kılmasının daha faziletli olduğu yönündeki rivayetleri daha çok ön plana çıkardıkları yönünde görüşler ortaya atılmaktadır.⁶⁶Fakat sonraki dönemde fakihler, sahâbe uygulamasından bir adım daha ileriye giderek cemaatle namaz kılmanın kadınlara sünnet olmadığını hatta mekruh olduğunu ifade ettikleri kimi kaynaklarda nakledilmektedir. Fakihler, hüküm verirken sadece “nass”ı değil; “nass”la birlikte sosyal realiteyi ve içinde yaşadıkları dönemin şartlarını da dikkate almaktadırlar.⁶⁷ Kadınların cami ile irtibatının koparılma gerekçesi olarak fitne kavramının ön plana çıktığı, kadının camiden de sosyal hayattan da dışlandığını içeren görüşler dile getirilmektedir. İbadet için dahi evinden çıkmasına müsaade edilmeyen kadının iş kollarında yer almasına -insan gücüne dayanan tarım ve hayvancılık hariç- olumlu

---

⁶⁰Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-MufaddalRâgıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, thk. Umut Hasanoğlu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 778.

⁶¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1994), 13/317.

⁶² Aydın Dağlı, *Fitne Ortamında Ahkâmın Değişimi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 5.

⁶³Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Enfâl 8/28.

⁶⁴Buhârî, “Nikâh”, 17, “Fiten”, 17; Müslim, “Fiten”, 17, “Zikir”, 97-98; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, (Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1998), “Edeb”, 31, “Fiten”, 71;Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni,*Süneni İbn Mâce*, nşr. M. Fuad Abdülbaki (Kahire: Dâru'l-İhyâi'l-Kütüb, 1953), “Fiten”, 31.

⁶⁵ Abdullah Kahraman, “Klâsik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadet Konusundaki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü -Eleştirel Bir Bakış-”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 4/2 (Eylül 2004), 63.

⁶⁶ Ebû Abdillâh b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût - Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 7/297-301; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûlü'l-ahkâm* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, ts.), 3/113; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Ahkâmu'n-nisâ*, thk. Amr Abdu'l-Mun'im Selim (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1997), 68-74; Ebû Zekerriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb* (Cidde, ts.), 4/93-95.

⁶⁷ Tevhit Bakan, “Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (Aralık 2008), 70.

bakılmadığı bilinmektedir.⁶⁸ Nitekim klasik fıkıh doktrininde âdeta kadınların evlerinde olmaları azimet, ev dışındaki aktiviteleri ise çeşitli zaruretlere mebni ruhsat hükmü gibi algılandığı ifade edilmektedir.⁶⁹ Yani fitneden korunma hususunda erkek yok sayılırken, kadının adeta fitneye sebebiyet veren varlık olarak telakki edildiği müşahede edilmektedir. Oysaki Hz. Peygamber döneminde kadınların ibadet ve sosyal hayata katıldığına dair veriler ne azdır ne de zaruret sebebiyle ortaya çıkmış kabildendir. Aksine hayatın olağan akışında normal karşılanan, abesle iştiğal olmayan kesrettedir. Günümüzde ise sosyal hayatın her alanında aktif olan kadınların camilerden uzak durması dinî değerlerin öğrenilmesi ve öğretilmesini zorlaştırmakta, Müslümanların bir vücudun azaları gibi bir ve beraber olmasına engel olan bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber toplumun her kesiminden insanın cemaate devam etmesini gerekli görmüş, annelerin evlatlarıyla cemaate katılmaları noktasında da teşvikte bulunmuş, cemaatle kılınan namaz esnasında ağlayan çocuğun annesine daha fazla eza vermesini engellemek için namazı seri kıldırtmıştır.⁷⁰ Fitneyi gerekçe göstererek kısıtlamalara gitmek yerine Hz. Peygamber’in ahlâkını önce şahsiyetimizde, akabinde toplumda yerleştirmek için gayret sarf etmek daha makul görünmektedir.

Burada cevap bulması gereken temel soru kadının erkek için fitne oluşunu nasıl anlamak gerektiğidir. Kadının erkek için fitne, bir başka ifade ile imtihan olması, erkeğin kendisine emanet edilen kadına karşı sorumluluğu ve bu hususta hesaba çekilecek olması anlamındadır. Aynı şekilde ayette bahsedilen fitne unsurlarından mal ve evlat da bu minvalde değerlendirilmelidir. Sahip olunan mal ile imtihan; ona olan sevginin gereğini yapmaktan, zekâtını ve sadakasını vermekten kişiyi alıkoymamalı, evlat sevgisi de Allah’a kulluk noktasında vazifeleri yapmaktan alıkoymamalı, çocuklar zayıf ve güçsüz olduğundan onların bu halleri zalimliğe neden olmamalıdır. Aynı durum kadınlar için de geçerlidir. Kadınlar nahif yaratılış itibarıyla duygusal olması, sosyal konum itibarıyla dezavantajlı olduğundan dolayı hak ve hukukuna riayet etmek gerekir. Haksızlık etmemeli, zayıf olduğu hususlarda onu küçük görmemeli ve zulmetmemelidir. Erkek, kadına muamelesinde Allah’a hesap vereceğinin bilincinde olmalıdır.⁷¹

2.2. Şerhlerde “Kadınları Mescidlerden Men Etmeyin” Rivayeti

Hadislerin doğru anlaşılmasında şerhlerin önemli katkısı olduğu bir gerçektir. Şarihler, yaşadıkları dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak hadisleri şerh etmişlerdir. Buhârî şârihi İbn Battâl (ö. 449), kadınların camide namaz kılmalarıyla ilgili birkaç rivayeti zikrettikten sonra buradaki nehyetmeme durumunun gece ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca o, İslâm hukukçularının kadının camiye hangi koşullarda gidebileceklerine dair birkaç görüş zikretmekte İmam Ebû Hanîfe’nin (ö. 150) “Kadınların Cuma namazına katılmalarını kerih görmekteyim ancak yaşlı olanların yatsı ve sabah namazına katılmalarına ruhsat vermekteyim” görüşüne de yer vermektedir.⁷²

Bir başka Buhârî şârihi olan Aynî (ö. 855) ise bâb başlığıyla hadisin irtibatını irdelemekte, kadınların camide cemaatle namaz kılmaları hakkında âlimlerin değerlendirmesine yer vermektedir. Burhâneddin el-Mergînânî’nin (ö. 593) *el-Hidâye* isimli eserine atıfta bulunarak kadınların cemaate

---

⁶⁸ Şah Veliyyullah, Ebû Abdilazîz Kutbiddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dıhlevî el-Fârûkî, *Hüccetullahi'l-baliğa*. thk. Seyyid Sâbık, (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 2005), 2/66; Abdülhalim Ebû Şakka, *Tahrîru'l-mer'e fi asri'r-risâle* (Kuveyt: Dâru'l-Kadem, 1999), 15.

⁶⁹ Şah Veliyyullah, *Hüccetullahi'l-baliğa*, 2/333.

⁷⁰ Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 192; Ahmed b. Hanbel, V, 344; Mehmet Emin Özafşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm* (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 2/191.

⁷¹ Rabia Zahide Temiz, *Nübüvve Şahitliğiyle Toplumda Kadın* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 152-154.

⁷² Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî İbn Battâl, *Şerhu İbn Battâl 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Yasir b. İbrahim (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2003), 2/470.

iştirak etmelerinin mekruh olduğunu ifade etmekte ve cemaat kavramının Bayram namazı, Cuma namazı, ay ve güneş tutulması ve istiska namazlarını kapsadığını ifade etmektedir. Ayrıca o, Şâfiî'yi (ö. 204) kaynak göstererek kadınların camide cemaat olabileceklerini de belirtmektedir. Hanefî âlimlerinin ise bu hususu doğru bulmamalarını fitne kaygısına bağladığını ifade etmektedir. Özellikle kendi zamanında fitnenin daha da yaygınlaştığını belirterek yaşlı kadınların bu gerekçeden dolayı sabah, akşam ve yatsı namazlarına katılabileceklerini ifade etmektedir. Bu görüşün İmam Ebû Hanîfe'ye nispet edildiğini zira Ebû Yûsuf (ö. 182) ve İmam Muhammed'e (ö. 189) göre kadınların bütün namazlara istisnasız katılabilecekleri görüşünde olduklarını savunmaktadır.⁷³

Buhârî'nin eserine şerh yazan Kastallânî (ö. 923), “Kadınların cemaate katılmaları sünnet midir yoksa mubah mı?” sorusunu sorarak konuya giriş yapmaktadır. Taberî'nin (ö. 310) kadınlar için mescide gitmesinin mubah olduğu görüşünü ortaya koyarak bu hususun ibâha kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini, kadınların cemaatle namaz kılmalarının farz veya sünnet olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca o, Aynî'nin ortaya koyduğu Hanefî mezhebindeki anlayışı olduğu gibi nakletmektedir.⁷⁴

Buhârî şârihlerinden Keşmîrî (ö. 1875) ise hadisin metnini şu şekilde yorumlamaktadır: “Bu hadislerden kadınların 5 vakit namaza ve bayram namazlarına mutlak anlamda katıldıkları anlaşılmaktadır. Tüm bu gerçeklere rağmen fukahâ, kadınların camiye girmelerini daraltmışlardır. Son dönem fukahâsının ise kadınların camiye gitmelerini engellediklerini görmekteyiz” demek suretiyle teoriyle pratik arasındaki çelişkiye dikkat çekmiştir.⁷⁵

Buhârî'nin eserine yüzlerce şerh yazılmıştır. Müslim'in eserine de onlarca şerh yazıldığı bilinen bir husustur. Meşhur olan şerh Müslim'in yazdığı şerhtir. Nevevî ise bu hadis ve konuyla ilgili benzer rivayetlerden hareketle kadınların mescidden uzaklaştırılmayacağını savunmaktadır. Buradan hareketle kadınların hangi şartlarda camide namaza iştirak edebileceklerini şöyle sıralamaktadır: Güzel koku sürmemeleri, süslenmemeleri, dikkat çekici elbiselerden sakınmaları ve erkeklerle iç içe olmamalarıdır.⁷⁶

Muhammed el-Hıdır el-Cekeni eş-Şinkîti, bu hadisin sebab-i vürudu sayılacak bir bilgi ile konuya giriş yapmaktadır. Ona göre Hz. Ömer'in eşi olan Âtike binti Zeyd namazlarını camide cemaatle kıları. Çevredekiler “Hz. Ömer'in bu hususu tasvip etmediğini biliyorsun” demek suretiyle karşı çıkıyorlardı.

Âtike de “bu konuda kesin yasak gelmeyinceye kadar camide namaz kılmaya devam edeceğim” diyerek onlara cevap vermiştir. Râvi der ki: “Ömer suikasta uğradığında Âtike camideydi. Bu olay gösteriyor ki Hz. Ömer'in eşi camide cemaatle namaz kılmaya devam etmiş ve böyle bir yasak da vuku bulmamıştır. Daha önce Abdullah b. Ebî Bekir es-Sıddîk ile evli olan bu kadın onun ölümünden sonra ise Ömer b. Hattâb ile kendisine el kaldırmaması ve Mescid-i Nebevî'de namaz kılmasına mani olmaması şartıyla nikâhlanmıştır.⁷⁷

⁷³ Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-karî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, ts.), 6/156.

⁷⁴ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî* (Mısır: el-Metbatu'l-Kübrâ, 1905), 2/151-152.

⁷⁵ Muhammed Enver Şâh Hüseyinî Keşmîrî, *Feyzü'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Bedr Alim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 2/412.

⁷⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc* (Kahire: el-Metbaatu'l-Misriyye, 1929), 4/162.

⁷⁷ Ebü'l-Mevâhib Muhammed Habîbullah b. Abdillâh b. Ahmed Mâye'bâ el-Cekeni eş-Şinkîti, *Kevseru'l-meaniyyi'd-derarî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995), 10/67.

Ayrıca İbn Ömer'in oğlu Bilâl, kadınların mescide girmelerine engel olacağını, zira insanların ciddi manada bir değişim yaşadıklarını ifade edince, babası Abdullah ona "Peygamber'in izin verdiklerini nasıl engellersin" diyerek tepki göstermiştir.⁷⁸

İbn Dakîkul'îd (ö. 702), لا تمنعوا hadisini umum ifade bir eden hadis olarak değerlendirmektedir. Ancak fukahânın bu hadisi bazı şartlar ve durumlar ile tahsis ettiklerini belirtmektedir. Hadisin umumiyetini tahsis eden şartları İtyûbî şöyle açıklamaktadır:

- Kadınların güzel koku sürmemeleri

Bu şartı kadınların güzel kokuyu terk ederek camiye gitmelerini ifade eden rivayetten çıkartmak mümkündür. Ayrıca bazı rivayetlerde de "Sizden biriniz camiye gittiğinde güzel koku sürmesin" ya da "Sizden biriniz yatsı namazına katıldığında o gece güzel koku sürmesin" şeklinde geçmektedir. Güzel koku manasına dikkat çekici her türlü davranışı ekleyebiliriz. Özellikle Hz. Aişe'nin(ö. 58) "Şayet Allah Resûlü, kadınların yeni icat ettikleri şeyleri görseydi İsrailoğulları kadınlarının menedildiği gibi elbette onları mescide gelmekten alıkoyardı" ifadesini de bu hususa hamletmek mümkündür. Her ne kadar bir kısım âlimler güzel ve genç olan kadınların camiye gitmelerini doğru bulmamışlarsa da hadisteki ifade genel olması itibarıyla bu hususun doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Tirmizî(ö. 279), Nesâî (ö. 303) ve İbn Mâce'nin (ö. 273), İbn Abbas (ö. 68) tarikiyle yer verdikleri bir rivayette Medine'de Hz. Peygamber'in arkasında çok güzel bir kadının namaz kıldığı ve onu görmemek için bir kısım insanların birinci safta namaz kılmayı tercih ettikleri şeklindeki hadis de bu hususun doğru olmadığını kanıtlamaktadır.⁷⁹ Bu rivayet genç ve güzel kadınların da Hz. Peygamber'in mescidinde cemaatle namaz kıldıklarını göstermektedir. Fitne gerekçesiyle kadınların camilerden uzaklaştırılması doğru değildir. Kaldı ki fitne kavramı öznel bir kavram olup kişiden kişiye farklılık arz etmektedir.

- Akşam, yatsı ve sabah namazlarının dışındaki namazlara gitmemesi

Hadisin bazı tariklerinde "kadınlar gece namaza gitmek istediklerinde onları engellemeyin" şeklinde kayıt yer almaktadır. Bu da hadisin umumunu tahsis eden bir kayıt olarak görülmektedir.

- Safların karma olmaması

Safların karma olması halinde namazın fesada gideceğini söyleyen fakihler de bulunmaktadır.

İtyûbî'nin kitabında zikretmiş olduğu şartlar çağdaş şârihlerden Ahmet Davudoğlu'nun Müslim şerhinde de yer almakta ve kadınların camiye gitmesi, serdedilen şartlara bağlanmaktadır.⁸⁰ Ayrıca İtyûbî, İbn Hazm'ın, (ö. 456 kadının velisi veya cariye'nin efendisi cemaatle namaz kılmaktan onları alıkoymalarının asla helal olmadığını iddia ettiğini belirtmektedir. Yine o İbn Hazm'ın kadınların cemaatle namaz kılmalarının efdâl olduğunu zira buradaki hadislerin sahîh olduğunu ifade etmektedir.⁸¹ Sonuç itibarıyla buradaki hadislerin sahîh olduğunu, hadislerin zayıflığına hükmedenlerin etkisinde kalmamak gerektiğini savunmaktadır. *el-Bahrü'l-muhît*'inde İtyûbî'nin, kadınların mescide gitmeyeceklerine dair sıraladığı hadislerde bunu bölgesel etkilere bağladığını görmekteyiz. Zira kadınların camiye gitmelerini uygun görmeyenlerin Kûfe ulemâsı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca o

---

⁷⁸Şinkîti, *Kevserü'l-meaniyyi'd-derarî*, 2/314.

⁷⁹ İtyûbî, *el-Bahrü'l-muhît*, 10/306.

⁸⁰ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977), 3/208-211.

⁸¹ İtyûbî, *el-Bahrü'l-muhît*, 10/310.

Şevkânî'nin (ö. 1250)kadınlar şartlarına riayet edip camiye gitmek istediklerinde eşlerinin izin vermelerinin vücûbiyetine hükmettiğini de nakletmektedir.⁸²

Sahîh-i Müslim'in çağdaş şârihlerinden biri olan Mûsâ Şahin Lâçin tüm rivayetleri zikrettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “İslâm'dan önce kadın dört duvarın arasında mahpus, evden dışarı çıkmayan, sadece erkeklere hizmet eden bir varlık idi. İslâm kadına değer verip onu yüceltti. İnanç ve görüş belirtmede özgürlük sağladı. Hakkını ve hukukunu savunmasına imkân tanıdı. Zira Hz. Peygamber'e erkekler iman edip biat ettikleri gibi kadınlar da biat edip iman etmişlerdir. Kadınlar da Hz. Peygamber'in mescidine gelip ilim meclislerine katılmış, mescidde cemaate iştirak etmişlerdir. Budurum alışkanlıklarını terk etmekte zorluk çeken bir kısım erkekleri fitne gerekçesiyle kadınları camilerden uzaklaştırma gibi bir sonuçla karşı karşıya bıraktı. Ancak izin Hz. Peygamber'den geldiğinden dolayı kimse açıkça itiraz edemiyordu. Elbette bu husus kadınların camiye girerken takınmaları gereken kuralların olmadığı anlamına gelmez. Sonraki dönemlerde kadınların zinet eşyalarını takmaları ve en güzel elbiselerini giymeleri, eşlerinde kıskançlık duygusunun yeşermesine yol açmıştır. Öyle ki bazen İslâm âlimleri arasında sert tartışmaların yaşandığını da görmekteyiz. Ne hikmetse kıskançlığın sadece kadınlara karşı yapılmış olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur”.⁸³

Lâçin, hadiste geçen اماء الله ile kastedilenin kadınlar olduğunu, bu kavramın erkekler için kullanılan عباد الله kavramına karşılık geldiğini ve bu kelimenin seçilme nedeninin ise مساجد الله ile uygunluk olduğunu belirtir. Lâçin, hadiste geçen بالليل kaydına da dikkat çekmektedir. Gece dışında erkeğin eşine izin verip vermeyeceğine yönelik bir soruya şu şekilde cevap vermektedir: Gece fitne ve fesada daha uygun olduğundan sair zamanlarda iznin verilmesi daha evlâdır.⁸⁴

Hadisin fıkhına dair ise şu görüşlere yer vermektedir: Kadınların mescide gitmemesini ifade eden bir kısım hadisler için “tenzihen mekruhtur” demekte, ayrıca izin vermenin “vacip olmadığını” belirtmektedir. Zira vücûbiyyet izin kavramına münasip değildir. Yine o her şeye rağmen erkek ile eş arasında mescid hususu da dahil kararların istişare ile alınmasını, hadisin muhtevassından çıkarmaktadır. Lâçin konuya dair şunları zikretmektedir: “Sonuç itibarıyla kadınların fitne gerekçesiyle mescitlerden uzaklaştırılması doğru değildir. Fitne olmuşsa bile tüm kadınları kapsamaz. Bu itibarla bir menden söz edilecekse sadece fitneye sebep olabileceklere yönelik olmalıdır.”⁸⁵

Kadınların bu ibadetlere gitmeleri halinde mutlaka uymaları gereken bazı kurallar vardır.⁸⁶Kadınların mescitlerden men' edilmeleri, toplumdan topluma farklılık arz etmesi ve fitne gibi sübjektif gerekçelere bağlanması mutlak doğru olarak kabul etmek mümkün değildir. Elbette âlimler toplumda var olan sorunlara çözüm üretmek zorundadırlar. Bu çözümlerde hakka isabet edilmediği görülebilir. Erkek olsun ya da kadın olsun öneriler her zaman tüm kesimi memnun etmeyebilir.

Öneriler

1. Toplumumuzda sadece kadınlar değil erkekler de cemaate katılım noktasında zafiyet göstermektedir. Bu sebeple cemaate katılımın teşvik edilmesi, insanların camiye alıştırılması için cami imamının çevre esnaftan ve evlerden başlayarak iletişim halinde olması, hâl hatır sorması, onları

---

⁸² İtyûbî, *el-Bahrü 'l-muhît*, 10/309.

⁸³ Musa Şahin Lâşîn, *Fethu 'l-Mun'im şerhu Sahîh-i Müslim* (Dâru'ş-Şuruk, 2002), 2/609-610.

⁸⁴ Lâşîn, *Fethu 'l-Mun'im şerhu Sahîh-i Müslim*, 610.

⁸⁵ Lâşîn, *Fethu 'l-Mun'im şerhu Sahîh-i Müslim*, 2/610-614.

⁸⁶ Mahmut Yeşil, “Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (Haziran 2004), 60.

cemaate ibadete teşvik etmesi gerekir. Kadınların cemaate katılmaları hususunda da bilgiler verilmeli, aile fertlerinin tamamının camilerle bütünleşmeleri sağlanmalıdır.

2. İl Müftülükleri tarafından görevlendirilen yetkili kadın Kur'an kursu öğreticileri yahut vaizeler tarafından önceden haberdar edilerek evlere ziyaretler düzenlenip kadınların cemaate katılmaları hususunda Hz. Peygamber dönemi uygulamalarından bahsedilip cami adabı öğretilmeli, camilerde cemaatin öneminden bahsedilmeli, nesilleri yetiştiren annelerin oradaki feyzden nasiplenmesi adına gerekli bilgilendirmelerde bulunulmalıdır.

3. Toplumun her kesimi tarafından sıklıkla kullanılan internet aracılığıyla cemaatin ehemmiyetini anlatan, kadınların da cemaate katılmaları noktasında bilgilendirmelerin ve teşviklerin ön plana çıkartıldığı reklamlar hazırlanmalıdır. Ve hazırlanan reklamlar sıkça internet kullanıcılarına sunulmalıdır.

4. Kadınların camiye gelmeleri için her ne kadar teşvikte bulunulsa da günümüzdeki camilerin çoğunda birtakım olumsuzluklar söz konusudur. Camilerde kadınların namaz kılmaları için ayrılan yerler genelde kuytu, aydınlatması iyi olmayan ve temizliğine çok da riayet edilmeyen mekânlardır. Öncelikle geniş ve ferah mekanlar tesis edilmeli, hijyenik ortamlar sağlanmalı ve mekân yeterli düzeyde aydınlatılmalıdır. Kadınların rahat bir şekilde girip çıkabilecekleri erkeklerden izole bir giriş çıkış yeri oluşturulmalıdır. Kadınların abdest almak için kullanmaları gereken mekânlar tıpkı namaz kılmaları için ayrılan bölümlerin giriş çıkış kapılarının izole bir mekânda olması gerektiği gibi olmalı, kilitlenmemelidir. Çoğu caminin etrafında çay ocakları, kıraathaneler bulunmakta bu da kadınların camilere rahat giriş çıkış yapmalarını engellemektedir. Bu cihetle çay ocakları ve kıraathanelerin camilerden uzakta olması gerektiği kanaatindeyiz.

5. Cuma namazında kadınlar camiye kullanamamakta, kadınlar bölümünü erkekler işgal ettiğinden kadınlar Cuma namazına katılamamaktadır. Bu sebeple Cuma namazlarındaki erkek cemaatin kalabalıklığı göz önünde bulundurularak camiler genişletilmeli, Cuma vaktinde kadınlar bölmesine erkekler girmemeli, kadınlar da Cuma namazını kılabilmeli, irad edilen hutbeden istifade edebilmelidir. Hâlihazırda camiye çocuğuyla katılan kadınlar, erkek cemaatin aşırı tepkisi, çocuğun normal olarak hareketli ve gürültülü olması sebebiyle oldukça zorluk çekmekte ve maalesef cemaate katılım sağlayamamaktadır. Bu sebeple kadınlar bölmesine çocukların oyun oynayabilecekleri ve cemaatin gürültüden rahatsız olmaması için ses izolasyonu yapılmış oyun alanı kurulmalı ve başlarında okul öncesi eğitimi almış Diyanet'in bayan personeli bulunmalıdır. En azından bunun her ilin merkez camiinde planlanarak hayata geçirilmesi düşünülmelidir.

Sonuç

"Kadınları mescidlerden men etmeyin" rivayeti Buhârî'nin *Sahih*'inde 5, Müslim'in *Sahih*'inde 7 olmak üzere 12 yerde geçmektedir. Çalışmamızda bu rivayetler sened ve metin açısından tetkik edilmiştir. İncelenen rivayetlerin sıhhatine hâlel getirecek bir durumun olmadığı müşahede edilmiş olup hadislerin sahîh kabul edilerek genel bir kabul gördüğü anlaşılmıştır. Akabinde rivayetler; fitne, cami ve kadınla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Cenâb-ı Hak (c.c.), insanı erkek ve kadın cinsinden yaratmış ve sadece takva cihetinden birbirlerinden üstün olabileceklerini, aksi halde kadının erkeğe yahut erkeğin kadına üstün tutulmadığını bildirmiştir. Fakat fitrat olarak farklı temayüllerde yarattığı kadın ve erkeğe fitrî özelliklerine mütenasip olacak şekilde aynı hususlarda sorumluluklar yüklemiştir. Belli şartlara riayet etmek kaydıyla Resûlullah döneminde kadınların cemaate iştiraklerinin teşvik edildiği, incelenen hadislerde görülmüştür. Fakat zamanla İslâm coğrafyasının genişlemesiyle farklı kültürlerden gelen insanların kendi kültürlerinin izlerini İslâm'a yansıtması, birtakım siyasi karışıklıklarla Müslüman coğrafyalarda güven ortamının zedelenmesi, fetihlerle ekonomik durumun düzelmesi ve buna bağlı gelişen zenginlikle

kadınların süslü kıyafetlere, takılara yönelmeleri, güzel kokular kullanmaları ve cemaate bu şekilde katılmalarıyla peyderpey kadınların cemaatte bulunmaları bazı kesimler tarafından “fitne” gerekçesi ön plana çıkarılarak engellendiği nakledilmiştir. Fıkıh âlimlerinin yaşadığı dönemde ve sonraki süreçte kimileri tarafından sadece camilerden değil fitne olacağı düşüncesiyle evden dışarı çıkma hususunda da zaman zaman kadınların men edildiği aktarılmaktadır. Oysaki Kur’an’daki hitaba muhatap olan kadınlar da erkekler de iffetlice bir arada yaşamının gereğini yapmak için gayret sarf etseydi hem fitneye karşı aktif mücadele edilecek hem kadınlar toplumdan adeta tecrit edilmeyecek hem de Müslüman coğrafyada ilim eksikliğiyle temellenen çöküş dönemleri bu kadar çok zayiata neden olmayacaktı. Dikkatlerden kaçmaması gereken asıl husus kadınların da bu toplumun bir ferdi olduğu ve toplumu yetiştirenlerin onlar olduğudur. Dinî eğitimden yararlanma hakkı Müslümanların kâmil birer mümin olmaları gayesiyle öncelikle Hz. Peygamber’in ifadesiyle cennetin ayakları altına serildiği annelerin ve anne olma potansiyeline sahip olan kız çocuklarının, kadınların kullanması gereken bir haktır.

Kadınların cemaate devam etmesi kazanılacak maslahatlar ve sünnete uygunluk sebebiyle engellenmemelidir. Fakat buradan kadınların cemaatle kılınan tüm namazlara sürekli olarak katılması gerektiği anlaşılmamalıdır. Zira bu hususta ibâha mevcut olup kadınlar isterlerse evde isterlerse camilerde namazlarını kılabilirler. Cemaate katılırken edebe uygun olarak dikkat etmeleri gereken hususları göz önünde bulundurmalı ve cami kurallarına riayet ederek namazlarını edâ etmelidirler. Hz. Peygamber döneminde kadınların âdâba riayet ettikleri ve Resûlullah’ın onları cemaate teşvik ettikleri görülmektedir. Oysaki Hz. Peygamber’in vefatı sonrasında kadınların âdâba uygun bir şekilde cemaate katılmadıkları ve toplumun Resûlullah dönemindeki toplumdaki başkalaştığı Hz. Aişe’nin -bu çalışmada da yer verilen- sözlerinden anlaşılmaktadır. O dönemin şartlarıyla günümüz şartlarını müşahede ettiğimizde bugün kadınlar hayatın her alanında aktif rol oynamaktadır. Fakat sosyal hayattaki aktiflik cemaate katılıma yansıyamamakta, bu da toplumun manevî sorunlarla yüzleşmesine sebep olmaktadır. Âdâba riayet ederek her kadın camide ibadet etmenin lezzetine varmalı, dinî bilgileri doğru kaynaklardan öğrenmeli ve anneler evlatlarına doğru dinî bilgileri yaşayarak aktarmalıdır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût - Adil Müşşid. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Âşıkkutlu, Emin. "Teşeyyu". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/564-565. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstülahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Baskı, 2015.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-karî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. thk. Muhammed Zübeyr b. Nâsır. 9 Cilt. Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Bakan, Tevhit. "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (Aralık 2008), 41-92.
- Dağlı, Aydın. *Fitne Ortamında Ahkâmın Değişimi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 2. Basım, 1977.
- Ebû Şakka, Abdülhalim. *Tahrîru'l-mer'e fi asri'r-risâle*. Kuveyt: Dâru'l-Kadem, 1999.
- Ebu'l-Muâ'tî, Seyyid en-Nûrî. *Mevsuatu akvâl'il-İmam Ahmed*. thk. Ahmed Abdurrezzâk. 4 Cilt. Alemlü'l-Kutub, 1997.
- Gökalp, Murat. "G.H.A. Juynboll'un İsnadda Muammerün'un Rolüne Dair İddialarına A' meş - Ma'rûr bin Süveyd Özelinde Eleştirel Bir Yaklaşım". *Dinî Araştırmalar* 4/10 (Ağustos 2001), 17-36.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Târîhu Medîneti Dımaşk*. thk. Amr b. Ğurame el-Umeri. Dımaşk: Dâru'l-Fikrî, 1995.
- İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî. *Şerhu İbn Battâl 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Yasir b. İbrahim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2003.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmet Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Tehzîbu't-Tehzîb*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikrî, 1984.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-İhkâm fi Usûlü'l-ahkâm*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bâisü'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadis*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *Sünen-i İbn Mâce*. nşr. M. Fuad Abdülbaki, Kahire, 1953, Dâru'l-İhyâi'l-Kutub.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1994.
- İbnü'l-Âcemî, Ebû'l-Vefâ Sıbtu Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Halil et-Trâblusî el-Halebî. *et-Tebyîn li-esmâ'i'l-müdellesîn*. thk. Yahya Şefik Hasan. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1986.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Ahkâmu'n-nisâ*.

- thk. Amr Abdu'l-Mun'im Selim. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1997.
- İtyübî, Muhammed b. Ali b. Âdem. *el-Bahrü'l-muhîtu's-seccâc fî Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim b. el-Haccâc*. Beyrut: Dâru'l-İbnü'l-Cevzî, 2005.
- Kahraman, Abdullah. "Klâsik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadet Konusundaki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü -Eleştirel Bir Bakış-". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 4/2 (Eylül 2004), 59-80.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *İrşâdü's-sârî*. 10 Cilt. Mısır: el-Metbatu'l-Kübrâ, 1905.
- Kelâbâzî, Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyin el-Buhârî. *el-Hidâye ve'l-İrşâd fî ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd ellezîne ahrece lehümü'l-Buhârî fî Câmi'ih*. thk. Abdullah el-Leysî. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Maarif, 1986.
- Keşmîrî, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî. *Feyzü'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed Bedr Alim. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Koçyiğit, Talât. *Hadis Istılahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.
- Lâşîn, Musa Şahin. *Fethu'l-Mun'im Şerhu Sahîh-i Müslim*. 10 Cilt. Dâru's-Şuruk, 2002.
- Magravî, Ebü's-Sehl Muhammed b. Abdurrahman. *Mevsuatu mevâkıf selef fi'l-akideti ve'l-menheci ve't-terbiye*. 10 Cilt. Kahire: el-Mektebetu'l-İslamiyye, ts.
- Mirzaoğlu, Murat. *Sahîh-i Müslim'de Tebvîb*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf. *Tehzibü'l-Kemâl*. thk. Beşşar Avvad Maruf Maruf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1980.
- Müctebâ, Uğur. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 1992.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebü Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Tesmiyetü meşâyihî Ebî Abdurrahmân*. thk. Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avnî. 1 Cilt. Mekke: Dâru'l-Âlem, 2002.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*. Cidde, ts.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*. 18 Cilt. Kahire: el-Metbaatu'l-Mısriyye, 1929.
- Özaşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslâm*. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. thk. Umut Hasanoğlu. İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tedribü'r-râvi fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. thk. Mâzin b. Muhammed es-Sirsâvî. Beyrut: Dâru İbni'l-Cevziyye, 2011.
- Şah Veliyyullah, Ebü Abdilazîz Kutbiddîn Ahmed b. Abdurrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî el-Fârûki. *Hüccetullahi'l-baliga*. thk. Seyyid Sâbık. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 2005.
- Şinkîti, Ebü'l-Mevâhib Muhammed Habîbullah b. Abdillâh b. Ahmed Mâye'bâ el-Cekenî. *Kevseru'l-meaniyyi'd-derarî*. 14 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1995.
- Temiz, Rabia Zahide. *Nübüvveti Şahitliğiyle Toplumda Kadın*. Ankara: Fecr Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1998.
- Türcan, Zişan. *Gelişimi İtibarıyla Temel Hadis Terimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1.

Baskı, 2022.

Uzunpostalcı, Mustafa. “Amr b. Dînâr”. *Temel İslam Ansiklopedisi*. 3/83. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991.

Yeşil, Mahmut. “Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/17 (Haziran 2004), 48-62.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Mizânü'l-İ'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becavî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Maârif, 1963.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Tarihu'l-İslâm*. thk. Beşşar Avvad Maruf. 15 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ğarbi İslami, 2013.